

LINDÅS PROSJEKTET

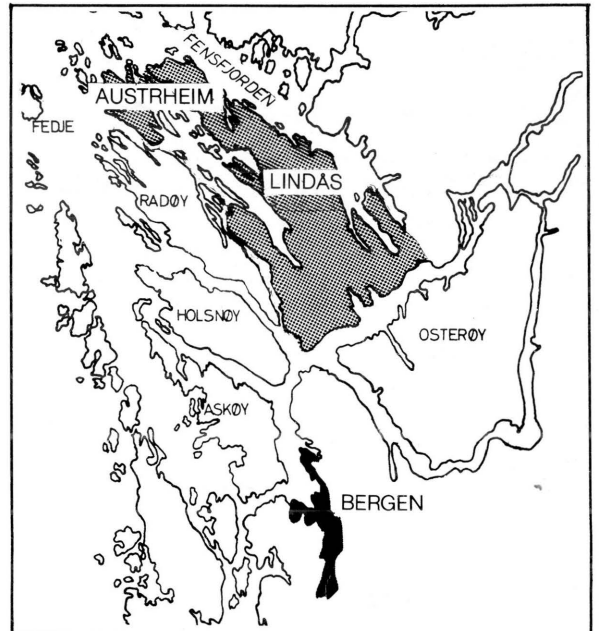
RAPPORT NR. 13.

Astrid Hildur Malmin

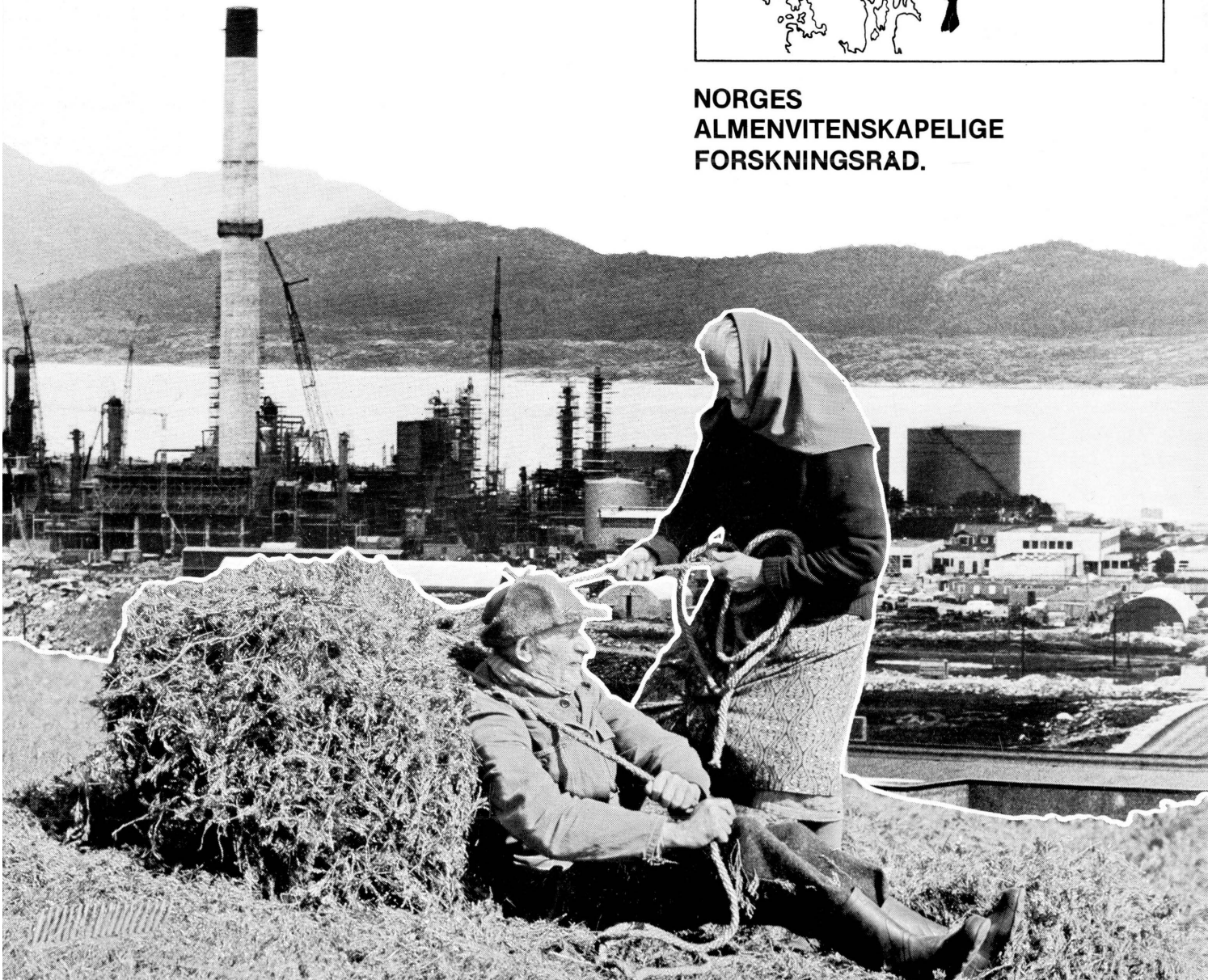
**Jordbruksstatistikk på enkelt-
bruksnivå.**

Bergen 1975.

Utgitt i samarbeid med
«Forskningsprosjektet Geografiske
studier av utkantstrøk i Norge»,
Geografisk Institutt, Universitetet i
Bergen — Norges Handelshøyskole.

**NORGES
ALMENVITENSKAPELIGE
FORSKNINGSRAD.**

JORDBRUKSSTATISTIKK PÅ ENKELTBUKSNIVÅ

AV

ASTRID HILDUR MALMIN

Lindåsprosjektet NAVF, Universitetet i Bergen

og

Forskningsprosjektet Geografiske studier av utkantstrøk i Norge, Geografisk Institutt, Universitetet i Bergen/Norges Handelshøyskole

Mars 1975

INNHold

Kap. 1	INNLEDNING	Side	1
Kap. 2	OVERSIKT OVER STATISTIKK	"	2
2.1.	Jordbruksstatistikk og -register fra kommunale kontorer	"	2
2.1.1.	Jordstyret	"	2
2.1.2.	Likningskontor og folkeregister	"	6
2.2.	Jordbruksstatistikk og -registre fra jordbruksorganisasjonene	"	6
2.2.1.	Produsentregisteret	"	6
2.2.2.	Norges Landbruksøkonomiske Institutt (N. L. I.)	"	7
2.2.3.	Landbrukets Datasentral	"	7
2.2.4.	Landbrukets utbyggingsfond	"	7
2.2.5.	Fylkeslandbruksselskapene	"	8
2.2.6.	Statens skogoppsyn	"	8
2.2.7.	Andre organisasjoner Statistisk Sentralbyrå	"	8
2.3.	Jordbruksstatistikk og -registre fra salgsorganisasjonene	"	9
2.3.1.	Meieribruket	"	9
2.3.2.	Norges Kjøtt- og Fleskesentral	"	11
2.3.3.	A/L Gartnerhallen	"	12
2.3.4.	Andre datakilder	"	12
Kap. 3.	KORT OM STATISTIKKENS TILGJENGELIGHET, NIVÅ ETC.	"	13
Kap. 4	I HVILKEN GRAD KAN DISSE OPPLYSNINGENE RELATERES TIL OFFENTLIG STATISTIKK?	"	23
	LITTERATURLISTE	"	17
	ADRESSELISTE	"	18

JORDBRUKSSTATISTIKK PÅ ENKELTBRUKSNIVÅ

1. INNLEDNING

Jordbruksundersøkelser, rene og kombinert med lokalsamfunnsstudier, er i de siste år stadig oftere tatt opp av samfunnsforskere, både geografer, sosialantropologer og sosiologer. Forut for generalplanarbeidet i kommunene går oftest også undersøkelser om jordbruksforholdene. Disse utarbeides imidlertid helst av herredsaagronomene, som har et godt datagrunnlag og lokal-kjennskap til jordbruket. For samfunnsforskere, og da særlig for studenter som vil begynne med sin hovedoppgave, kan det ofte være problematisk å finne relevant statistisk materiale. Denne rapporten har som formål å redegjøre for en del statistiske kilder der det finnes opplysninger på enkeltbruks- og kommunenivå.

Statistisk Sentralbyrås jordbrukstillinger (foretas hvert 10. år, 1949-59-69) gir opplysninger om husdyrhold, arealanvendelse, jordbruket som levevei etc. fordelt på bruksklasser for hver kommune. Folketellingene (som også foretas hvert 10. år, 1950-60-70) gir i kommuneheftene ut en del opplysninger på tellingskretsnivå, bl.a. personer sysselsatt i jordbruket fordelt på kjønn. Ellers er jordbruksdata på kretsnivå vanskelig å få. For mer omfattende undersøkelser vil aggregerte data ofte måtte suppleres med data fra det enkelte bruk i kommunen. Det gjelder for eksempel i studier om lokal variasjon i driftsformer i deler av kommunen med ulikt naturgrunnlag, og i arbeider som tar sikte på å følge utviklingen på bestemte typer bruk over tid.

I mitt arbeid som jordbruksgeograf i NAVF's tverrvitenskapelige forskningsprosjekt, Lindåsprosjektet, anvender jeg selv data på enkeltbruksnivå i analysen av utviklingen av jordbruket i Lindås og Austrheim kommuner fra ca. 1950 frem til i dag. Og jeg har derfor måttet skaffe meg en systematisk oversikt over datakilder. I et forskningsprosjekt som er i gang ved Geografisk institutt ved Universitetet i Bergen, "Geografiske studier av utkantstrøk i Norge", er det også arbeidet en del med dataguides, særlig med tanke på veiledning av studenter. Spesielt må nevnes en dataguide om Folketellingsdata på kretsnivå 1950-1960 (Hansen 1974) og en tilsvarende guide for 1960-1970 som er under arbeid (Langen 1975). Denne guide over jordbruksdata på enkeltbruksnivå er utarbeidet i samarbeid med forskningsprosjektet "Geografiske studier av utkantstrøk i Norge" da analysen av primærnæringene utgjør en viktig del av studiet av våre utkantstrøk.

Rapporten gir i kap. 2 en oversikt over hvilken statistikk som finnes i ulike organer; kommunale kontorer, jordbruksorganisasjoner og salgsorganisasjoner. En del eksempler fra Austrheim og Lindås trekkes inn. I kap. 3 er der satt opp en tabell over statistikkene karakterisert etter visse kriterier som tilgjengelighet, historisk verdi etc. Det drøftes også mer inngående nivå og tilgjengelighet av statistikken, og i kap. 4 vises til slutt hvorledes denne statistikken kan relateres til offentlig statistikk.

2. OVERSIKT OVER STATISTIKK

2.1. Jordbruksstatistikk og -registre fra kommunale kontorer

2.1.1. Jordstyret

Jordstyrene i kommunene oppbevarer et stort materiale av jordbruksopplysninger på enkeltbruksnivå. Det er derimot ulik praksis i kommunene for hvor lenge opplysningene oppbevares. De fleste søknader om jordbrukstilskudd må gå gjennom jordstyret, som protokollfører dem. Søknadsskjemaene inneholder en god del opplysninger som kan brukes statistisk.

Ikke-behovsprøvede tilskudd:

Søknad om kraftforrabatt: Kraftforrabatt søkes av de fleste husdyrbruk over 10 da. Søknadsskjemaet inneholder det eksakte hudsyrertall pr. 1. februar og 1. august. Utfra dyretallet blir det utregnet hvor stor rabatt bruket får pr. dyr pr. periode, og summen påføres skjemaet før det arkiveres. Kraftforrabatten skal virke inntektsutjevne, slik at små bruk får forholdsvis større rabatt pr. dyr enn store bruk. Utfra søknadsskjemaet blir det også regnet ut hvor stort kontanttilskudd til sau det enkelte bruk skal ha. Bruket får en bestemt sum pr. vinterforet sau. I dag med en bred almen debatt om betydningen av kraftfor, må det være av interesse å studere omfanget av bruken over tid, eller relatert til brukstyper, dette gir materialet mulighet for.

Søknad om avgiftsfri bensin: Alle bruk som nytter bensindrevet jordbrukstraktor, kan søke om å få refundert avgiften på bensin. Det er fastsatt satser for 4-hjuls- og 2-hjulstraktor og motorslåmaskin. Opplysningene på disse skjemaene kan gi et mål på mekaniseringsgraden.

Søknad om silotrygd for gress: Tilskuddsordningen ble innført i 1971 og gjelder for bruk i visse regioner, (de samme bruk inngår også i ordningen med distriktstilskudd for melk). I Sør-Norge gjelder dette produsenter som pro-

duksjonsmessig ligger ugunstig til, i fjell- og fjordbygder, men også i kystbygder. Tilskuddet gis opp til en øvre grense for nedlagt silomasse på 200 m³, og søknadsskjemaene inneholder nøyaktig tall over silomasse ensilert og antall siloer. Gjennomgåelsen av skjemaene vil vise betydningen av ensilering av gress.

Søknad om potettrygd: For potettrygd gjelder noenlunde de samme opplysninger som for gressilotrygd. Potettrygden betales til dem som ensilerer poteter til for.

Erstatning for tap av sau på beite: Hvert bruk må her gi opplysninger om hvor mange dyr som ble sluppet på beite, og hvor mange sauer og lam som ble tapt. Dessuten må der gis opplysninger om hvorvidt brukeren er medlem av organisert sauesanking og om det er andre måter han har fått erstattet dyr på. Tapet omregnes til lammeenheter, og hver lammeenhet blir erstattet med en bestemt sum, ca. 10,- kr. i 1974. Dette materialet vil for eksempel kunne vise om saueholdet er basert på fjellbeite eller ikke, og mulige forskjeller i saueholdet fra fjord- og fjellbygder til kystbygder.

Søknad om tilskudd til nydyrking, grøfting m.m.: Disse tilskuddene er heller ikke behovsprøvd, men dekningsprosenten for nydyrking varierer etter bruksstørrelse. (80% av kostnadsoverslaget til bruk under 150 da, 60% til bruk mellom 150 og 200 da og 40% til bruk over 200 da.) Når det gjelder tilskudd til grøfting av tidligere dyrket jord, får bruk i Sør-Norge refundert 40% av kostnadsoverslaget og bruk i Nord-Norge inntil 60%. Kostnadsoverslaget pr. da bestemmes av staten. Kostnadsoverslag og tegning av feltet, samt godkjent tilskudd står påført søknadsskjemaet, og kan fortelle noe om jordbruksaktiviteten på bruket og i kommunen.

Behovsprøvede tilskudd:

Søknad om driftstilskudd: Driftstilskudd kan søkes av bruk med over 10 da jordbruksareal og hvor mer enn 20% av brukerens samlede inntekt er fra jordbruksproduksjonen. Tilskuddet utbetales etter en fast poengskala utregnet etter bruksstørrelsen og andel næringsinntekt. Ved siden av inntektsopplysninger forlanges i søknaden opplysninger om størrelse på jordbruksarealet (eget og leid), skogsareal og tilvekst i året, hvilket (om noe) distriktstilskudd for melk bruket får, og om bruket tidligere har hatt rett på gressfrøtilskudd. Bl.a. dataene om leiet og eget areal kan være interessante i en jordbruksanalyse.

Søknad om feriepenger: Ordningen gjelder fra 1971 og omfatter bruk med over 10 da jordbruksareal og hvor brukeren har mer enn 25% av inntekten som næringsinntekt. Dess større prosent jordbruksinntekten utgjør av samlet inntekt, dess høyere blir tilskuddet. Foruten personlige data vedrørende brukeren og opplysninger om bruket og arealet, må søkeren gi opplysninger om feriens lengde og tidspunkt, om brukeren og ektefellen ferierte samtidig eller hver for seg, om hvordan avløsningen på bruket ble ordnet i ferien og om hvordan ferien ble avviklet. Dessuten må likningsdata oppgis. Før søknadsskjemaet godkjennes og arkiveres, påfører jordstyret antall innvilgede feriedager og tilskuddets størrelse. Søknadsskjemaene kan for eksempel anvendes for å kartlegge om alle som har rett på feriepenger, benytter seg av tilbudet, eller om det bare er visse typer bruk som søker.

Tilskudd til nedskrivning av prisen på kunstgjødsel: Formålet med dette tilskuddet er å øke inntekten på små bruk og i næringssvake områder gjennom prisnedskrivning på kunstgjødsel. I Nord-Norge og i fjellbygdene ytes tilskudd til alle bruksstørrelser, i øvrige områder, deriblant kystbygdene, er tilskuddet avgrenset til bruk mellom 10 og 75 da. I 1974 var maksimal inntekt for å få tilskudd 20.000,- kr. Både søkeren og forhandleren må på søknadsskjemaet føre på kjøpet i kroner og kilo og leveringsdatoene for de perioder det søkes for.

Tidligere måtte bøndene levere inn et søknadsskjema for hver tilskuddstype, og de samme opplysningene måtte føres mange steder. Fra høsten 1974 er det innført en ordning hvor fem tilskuddssøknader føres på samme skjema: Driftstilskudd, Tilskudd til kunstgjødsel, Gressilotrygd, Potettrygd og Erstatning for tap av sau på beite. Felles for alle tilskuddene fører søkeren opplysninger om seg selv og bruket, jordbruksareal, skogsareal, distriktstilskudd for melk og gressfrøtilskudd. Likningsmyndighetene påfører data vedrørende aktuell nærings- og nettoinntekt.

Søknadsskjemaene sorteres oftest etter gårds- og bruksnummer og arkiveres hos jordstyret. Med hensyn til tiden de oppbevares, er det ulik praksis. I Austrheim kommune ble det dessuten opplyst av Kraftforordningen sorterte under Forsyningsrådet.

Jordstyrene i kommunen har også en god del andre opplysninger på enkeltbruksnivå. Gårdsarkivet som sorteres etter gårds- og bruksnummer, inneholder de viktigste data om leieforhold, areal etc. Dette arkivet er nyttig for å identifisere brukene.

I Austrheim, og antagelig i de fleste kommuner, finnes en protokoll over fullstendig arealanvendelse pr. bruk for årene 1940 til 1945. Påbudet om å føre slike oversikter kom fra Statistisk Sentralbyrå. Bestemmelsen om tvangsdyrking inngikk også i ordningen. Denne protokollen danner et godt grunnlag hvis man vil foreta en historisk oversikt over arealanvendelsen. Protokollen inneholder altså nøyaktig tall over innmarksarealet og bruken av det. Husdyrhold, beite etc. er imidlertid ikke tatt med.

Planlegging av kulturbeiter og søknader om tilskudd til dette, behandles også av jordstyret. I Austrheim Jordstyre er hvert kulturbeite som er ryddet siden 1933 registrert på gårds- og bruksnummer. Kart over feltet og kostnadsoverslag er tegnet inn. De enkelte beitene føres i protokoll etterhvert som de behandles, og soreteres derfor etter tid, ikke etter navn. I kommuner som Austrheim der slike data er bevart fra man begynte med kulturbeiterydding, vil en gjennomgåelse av materialet kunne belyse noen sider ved utmarkskulturene og endringer i dem.

Ved Lindås Jordstyre ble det opplyst at man oppbevarte gjenparten av lister over fradelt jord spesifisert på dyrket jord og beite og formålet med fradelingen. Søknader om fradeling av jord pr. bruk må godkjennes av jordstyret, og for hvert år fører så jordstyret en samlet statistikk, denne sendes til Landbruksselskapet som publiserer den i sin årsmelding.

Jordstyret fører derimot ikke statistikk over jord som ikke er i bruk. Men man vil som oftest ved henvendelse til folk i jordstyret og til herredsaagronomen få slike oppgaver basert på et grundig lokalkjennskap til bygden.

I alle tilfelle har de enkelte jordstyrer en god del opplysninger om jordbruksforhold på enkeltbruksnivå i kommunene, men det virker som om det er ulik praksis med hensyn til utlevering av materialet. Enkeltopplysninger og persondata som arkiveres i jordstyret, er underlagt Offenlighetsloven og Forvaltningsloven. Herredsaagronomene selv står i en mellomstilling da de er lønnet både av stat, fylke og kommune, og ulike lover virker inn for de enkelte instanser. Før man skal gå i gang med en jordbruksundersøkelse i en eller flere kommuner, bør man kontakte jordstyret og herredsaagronomen og legge frem planene for og betydningen av undersøkelsen. Så vil det vurderes i hvert enkelt tilfelle om man kan få adgang til arkivene eller deler av arkivene.

2.1.2. Likningskontor og folkeregister

Oppgaver fra likningskontoret og folkeregisteret er strengt konfidensielle. Likningskontorene er pålagt å bevare selvangivelser og næringsoppgaver for jord-, skogbruk og fiske i ti år. Disse blir arkivert alfabetisk etter navnet på brukeren. Næringsoppgavene for jordbruk inneholder det nøyaktig samlede gårdsregnskap for utgifter og inntekter samt husdyrhold, arealbruk og salg av produkter. Det er svært vanskelig å få adgang til arkivene, i hvert enkelt tilfelle må det søkes til skattedirektøren, og man må ha tungtveiende grunner for å få søknaden innvilget.

Hovedregisteret til folkeregisteret er også konfidensielt. Dette registeret omfatter hver familie sortert etter gårds- og bruksnummer, (antall personer etter kjønn og alder pr. bruk). Navneregisteret, der hver person er sortert etter etternavn, er også konfidensielt. Når det gjelder flyttemeldinger kan man få vite navn og adresse på enkeltpersoner, for eksempel hvis et bruk er nedlagt, og man vil vite hvor eieren er flyttet. Er man interessert i mange flytteopplysninger, må dette søkes om til Sentralkontoret for Folkeregisteret.

2.2. Jordbruksstatistikk og -registre fra jordbruksorganisasjonene

2.2.1. Produsentregisteret

Produsentregisteret er opprettet og administrert av Landbrukets Sentralforbund. Det omfatter alle bruk i drift på over 10 da jordbruksareal, og dessuten også mindre bruk hvis disse nyttes til regulær salgsproduksjon av landbruksprodukter som for eksempel grønnsaker, bær, egg, flekk, pelsdyr.

Registeret inneholder:

1. Produsentnummer (indikerer fylke, kommune, individualnummer)
2. Produsentkategori (eier, bortforpakter, forpakter og kombinasjoner)
3. Kontrollsiffer
4. Produsentens navn
5. Gårdsnavn
6. Adresse
7. Jordbruksareal (etter Statistisk Sentralbyrås definisjon)
8. Medlemskap i faglige og økonomiske organisasjoner.

Registeret sorteres altså etter produsentnummer sortert pr. kommune. Utskrift av registeret kan variere; både sortert etter numre og alfabetisk etter brukerenes etternavn kan forekomme. Har man brukerenes navn og gårdsnavnet, kan man lett ved hjelp av herredsagronomen og/eller matrikkelen finne frem

til bruksnummeret. Jordstyret skal melde fra til Produsentregisteret om alle endringer slik at registeret alltid er a jourført. Registeret kom i stand i 1967, og siden det a jourføres, egner det seg ikke til historiske undersøkelser. Vil man foreta en intervjuundersøkelse av et utvalg bønder i en kommune, danner Produsentregisteret et godt utgangspunkt. Opplysninger og utskrift av Produsentregisteret får man ved å henvende seg til Landbruket Sentralforbund.

2.2.2. Norges Landbruksøkonomiske Institutt (N.L.I.)

"Norges landbruksøkonomiske institutt er en frittstående forskningsinstitusjon under Landbruksdepartementet. Instituttet arbeider med regnskapsundersøkelser, forskning og utredning, byggeanalyse og informasjon og rådgivning i regnskapstekniske og driftsøkonomiske spørsmål. Forskningsresultater m.v. blir formidlet til rådgivere, planleggere, skoler, gårdbrukere og publikum for øvrig. Instituttet er også rådgivende organ for det offentlige i økonomiske spørsmål som angår landbruket." (N.L.I. 1971:1).

N.L.I. fører ikke registre eller statistikk på bruksnivå, men mange av instituttets undersøkelser er av stor betydning for å få kjennskap til jordbruket i enkelte områder. Blant annet driver N.L.I. regnskapsundersøkelser som hvert år publiseres i "Driftsgranskinger i jordbruket". Disse undersøkelsene bygger på regnskapsresultater for et stort utvalg bruk, 1012 bruk i 1971 (N.L.I. 1972). De viktigste utgifts- og inntektsposter blir drøftet, store bruk sammenlignet med små, bruk i en region mot bruk i andre regioner. Videre foretar også N.L.I. områdegranskinger og bygdeanalyser. Modellområder i disse granskinger kan være en eller flere kommuner. Enkeltbruk som skal foreta eller har foretatt endring i driftsopplegg, eller representerer en spesiell driftsform er med i prøvebruksvirksomheten. Prøvebruksperioden er vanligvis 5 år, og materialet som blir samlet inn, har mange gode opplysninger. Det er ca. 100 prøvebruk, så bare en del av kommunene er representert. N.L.I. hjelper også til med driftsplan på bruk som ønsker denne hjelp.

2.2.3. Landbrukets Datasentral

"Sentralens formål er å utføre og utvikle databehandling for medlemmene og virksomheter som står i forbindelse med dette". (L.S. 1974: 162). Medlemmer er organisasjoner, bedrifter og ervervsdrivende i jord- og skogbruk. Det dreier seg om frivillig deltagelse, slik at bare enkelte grupper bruk er med. Sentralen kjører gårdsregnskap, men dette er konfidensielle data i forbindelse med skattelikningen. Med hensyn til statistikk, synes det å være liten hjelp å få fra Landbrukets Datasentral.

2.2.4. Landbrukets utbyggingsfond

De fleste investerings- og utbyggingsfond samt rasjonaliseringstiltak i jordbruket administreres etter 1971 av Landbrukets utbyggingsfond. Fondet sorterer under Landbruksdepartementet, og departementet gir ikke ut noen statistikk ut over det som også landbruksselskapene har, (se 2.2.5.).

2.2.5. Fylkeslandbruksselskapene

Hvert fylke har et landbruksselskap som administreres av en fylkeslandbruks-sjef og flere fylkesagronomer. Landbruksselskapet har god kontakt med herredsa-gronomene, ved befaringer til enkelte bruk, fesjå etc. Herredsaagronomene får 1/4 av sin lønn gjennom fylkeslandbruksselskapet. I Årsmeldingen publiserer landbruksselskapene en del statistikk, men alt er fordelt på kommunalt nivå og deretter summert for hele fylket. Landbruksselskapene får en del av sine data fra Landbrukets Datasentral, ellers sender de enkelte herredsaagronomene herredsvise oppgaver til landbruksselskapene. Hvis man for eksempel vil kjenne til hvor mange bruk i de enkelte kommuner som har drevet nydyrking, grøfting, bygget silo e.l. for bestemte år, er årsmeldingene til landbruks-selskapet en god hjelp. For Hordaland Landbruksselskap er det blitt ført årsmeldinger helt siden 1920-årene.

2.2.6. Statens Skogoppsyn

Statens skogoppsyn fører skogreisingsstatistikk gjennom de enkelte herredsskogmestere. Herredsskogmesteren har enten en eller flere kommuner i sitt distrikt. Det samles inn oppgaver for hvert år over hvor mye og hva slags kulturarbeid som er utført, og disse opplysningene føres spesifisert på de enkelte eiendommer for hver kommune. Oppgavene inneholder også opplysninger om totale kostnader og statstilskudd. Statistikkene er almen tilgjengelige og dataene kan brukes i vitenskaplige undersøkelser. Utskrift av statistikken kan man få både hos den lokale skogreisingsleder, hos herredsskogmesteren eller ved Fylkesskogskontoret.

2.2.7. Andre organisasjoner

Statistisk Sentralbyrå

I de enkelte kommuneheftene for Folketellingen publiserer Statistisk Sentralbyrå data på tellingskrets nivå over sysselsatte i de enkelte bransjer fordelt på kjønn. Her kommer da frem ansatte og selvstendige i jordbruket. Andre data om jordbruksforhold på krets nivå publiseres ikke, men ved søknad til Byrået kan man få utskrift fra jordbrukstellingene på matrikelgårds nivå. Slike utskrifter koster en del, men hvis man mener at data på matrikelgårds- eller tellingskrets nivå kan være nyttige for analysen, bør man søke.

2.3. Jordbruksstatistikk og -registre fra salgsorganisasjonene

Når det gjelder statistikk fra salgsorganisasjonene, har jeg funnet det mest hensiktsmessig å belyse disse utfra de vestlandsavdelingene jeg har vært i personlig kontakt med både i forbindelse med denne rapporten og arbeidet i Lindåsprosjektet forøvrig.

2.3.1. Meieribruket. (Norske Melkeprodusenters Landsforbund og Norske Meieriers Salgsentral.)

Bergensmeieriet.

På Vestlandet har det foregått en sterk sentralisering av meieribruket etter krigen, de fleste lokale meierier er nedlagt eller overtatt av Bergensmeieriet. Den historiske statistikk som Bergensmeieriet har, er derfor mangelfull. Fra 1968 ble all tallbehandling på Bergensmeieriet overført til EDB, etter dette kunne det av den grunn kjøres flere typer statistikk enn før.

Statistiktyper fra Bergensmeieriet som kan være relevant for jordbruksundersøkelser i en kommune eller region:

a) Leverandørstatistikk: Den inneholder månedlige oppgaver over levert melk, sum utbetalt, returvarer, opplysninger om inseminering, fjøskontrollen etc. Det er et skjema for hver leverandør og måned, desemberskjemaet gir også data for hele året. Det er en kopi av dette skjemaet som blir sendt til likningsvesenet.

Skjemaene sorteres etter et leverandørnummersystem som meieriet har utarbeidet, basert på innkjøringsrutene. (Den første ruten som kommer til meieriet er nr. 1 - det første spannet som taes av er nr. 1.)

For letthets skyld fører Bergensmeieriets arkiv et alfabetarkiv for seg selv, med leverandørenes navn og nummer i alfabetisk rekkefølge.

b) Statistikk pr. leveringssted: Denne statistikken gjelder samlet innlevert kvantum pr. leveringssted (d.v.s. avdelingsmeieri), og den inneholder opplysninger bl.a. om middel fett og klassetrek. Det føres også statistikk over daglig innlevering til avdelingsmeieriene. Veiestatistikk er også pr. leveringssted og føres månedlig på kjørerutene. Alle disse statistikkene er ført fra 1968. Fra 1967 og fremover har avdelingsmeieriene ført statistikk over det totale antall leverandører. Bergensmeieriet får disse listene avdelingsvis, men publiserer dem samlet i årsmeldingen.

Før kommunestatistikken kom i 1968, ble statistikk over kvantum levert, ført spesifisert på lag. Denne statistikken er oppbevart helt fra 1941.

c) Kommunestatistikk: Denne føres en gang for året og publiseres i årsmeldingen. Statistikken bygger på leverandørstatistikken, d.v.s. sluttsummen summert for alle leverandørene i kommunene danner den kommunale statistikk. Noe av denne årsstatistikken står samlet fra 1968 til 1973, (og vil bli påført data for de følgende år). Kvantum pr. meierilag føres også.

d) Leverandørregisterkort: Dette kortet forteller ikke noe om mengde levert eller utbetaling. Men det påføres en del data som kan være av interesse for et studium av utviklingen av antall meierileverandører. Hver leverandør får av Bergensmeieriet et eiernummer - dette skal følge bruket også ved skifte av eier. Det påføres også en kode for skifte av eier i året. Når et bruk slutter med leveranse, står kortet uforandret året ut og neste (i tilfelle tilbakebetaling etc.). Deretter påføres "utgått" og datoen for leveringsslutt, men registerkortet oppbevares sammen med de andre. I tilfelle bruket senere går over til ny drift og opptar leveranse igjen, skal det ha samme nummer. Arkivet fører for hvert år liste over leverandører som er sluttet. Det føres også hvert år en leveranseliste med navn og adresse til leverandørene og spesielle endringer. I tilfelle leveranse overføres til et annet avdelingsmeieri, føres ny liste, som for eksempel i 1974 da all spannleveranse fra Austrheim og Lindås ble overført til Radøy Meieri.

e) Smørstatistikk: Smørstatistikken føres ikke pr. leverandør, men pr. sendelag. Skolekretsen Øyane i Austrheim for eksempel leverer smør en gang ukentlig, og sendelaget heter Rongevær Sendelag. Statistikken inneholder lagets navn og nummer, leveringskvantum, smørpenger etc. De siste tre årene er det også utarbeidet årsmelding for smør.

f) Statistikk over geitemelk: Bergensmeieriet som har overtatt meierileveransen både fra Voss og deler av Sogn, fører også statistikk over leverandører for geitemelk.

g) Fjøs kontrollstatistikk: Den siste statistikken fra Bergensmeieriet som kan være av interesse å ta opp i denne oversikten, er statistikk over leverandører som er medlemmer av Fjøs kontrollen. Denne statistikken føres en gang for året og går fra 1.9. til 31.8.

Felles for de registre Bergensmeieriet fører, er at de er tilgjengelige for

spesielt interesserte og for vitenskapelig arbeid. Leverandørene selv kan også få utskrift av statistikkene. Gjennomgåelse av lagsstatistikken fra 1941 til 1968 og kommunestatistikken fra 1968 vil kunne gi et bilde av den historiske utviklingen av melkeleveransen.

Denne oversikten over Bergensmeieriets statistikk viser at meieriet sitter inne med mange opplysninger som kan brukes til analyseformål. Utfra denne erfaringen fra Bergensmeieriet, vil en tro at et besøk på det lokale meieriet i det aktuelle analyseområdet vil kunne gi interessante data også andre steder i landet.

2.3.2. Norges Kjøtt- og Fleskesentral Vestlandske Salslag

Mens Bergensmeieriet stort sett har monopol på all melkemottaking i Hordaland, er forholdet noe annet for slakterisamvirket. Nord- og Midthordland domineres av Vestlandske Salslags avdeling i Bergen, mens i Sunnhordland har Vestlandske Salslag og Rogaland Fellessalg gått sammen om et slakteri i Sandeik/Ølen området. Slakterisamvirket er den største mottaker av slakt i Hordaland, men flere produsenter leverer også til private slakteri, for eksempel Bergen Offentlige Slakteri. Gjennomgåelse av den statistikk Vestlandske Salslag har for de enkelte kommuner, gir derfor ikke et fullgodt bilde på slakteriproduksjonen i kommunen.

Det er to statistikker som er aktuelle:

a) Kommunestatistikk: Denne gjelder bare samlet slakt i kilo, og dette tallet i forhold til fjorårets. Statistikken er ikke spesifisert på dyreslag. Den er ført fra 1970.

b) Leverandørarkiv: Dette arkivet føres kommunevis og de enkelte leverandører sorteres etter et internt nummersystem utarbeidet av Vestlandske Salslag. Arkivet gjelder samlet årsleveranse fordelt på dyreslag og kroner utbetalt. En nøyaktig kommuneoversikt over dyreslag får man så ved å summere de enkelte leverandørers tall. Adgang til arkivet kan man få ved å søke Salslaget, og hvis adgang innvilges, må man ta ut de aktuelle data på stedet.

De enkelte oppgjørsskjema over hver leveranse for hver leverandør oppbevares ikke fullstendig hos Vestlandske Salslag. De leverandører som ber om disse skjemaene, får dem tilsendt. Kopiene av samtlige skjema blir derimot sendt likningsvesenet og arkiveres der sammen med hver leverandørs næringsoppgave.

2.3.3. A/L Gartnerhallen

De oversikter og statistikker som Gartnerhallen fører, eigner seg imidlertid lite til undersøkelser der bruket eller kommunen blir lagt til grunn for data-innsamlingen. Gartnerhallens statistikker, som opplyses å være konfidensielle, gjelder varetilførsler totalt i de enkelte avdelinger, distrikt, varetilførsel fra andre distrikt, samt overførelse av varer til andre distrikter. Gartnerhallen i Bergen har Hordaland og Sogn og Fjordane som sitt distrikt. For frukt og grønnsaker gjelder også det samme forhold som for slakt; ikke alle produsenter leverer til samvirke, men noen leverer til private grossister, for eksempel Banan-Matthiessen A/S.

2.3.4. Andre datakilder

Undersøkelsesområdet og problemstillingene man velger, er avgjørende for hvilke organisasjoner det er naturlig å kontakte. Andre økonomiske organisasjoner er: Norges Pelsdyrslag, Norsk Sveinealsslag, NRF-Avlslaget for norsk rødt fe, Honningscentralen A/L, Potetindustrigruppen (Potetmelfabrikkenes Salgskontor og Brennerienes Forening), Norges Skogeierforbund, Norsk Felleskjøp, Landteknikk A/S, S/S Landbrukets emballageforretning og gartnerens felleskjøp (LOG), Norges Kredittforening for land- og skogbruk (Landkreditt), Bøndenes Bank A/S, Samtrygd-NBG.

3. KORT OM STATISTIKKENS TILGJENGELIGHET, NIVÅ ETC.

Figur 1. systematiserer den gjennomgatte statistikk. Diagrammet sorterer statistikken etter nivå, tilgjengelighet m.m. Når det gjelder nivå, er statistikken sortert etter "bruksnivå", "kommunenivå", om data gis på "lag og/eller avdeling" eller "region og/eller distrikt". Det er og en rubrikk for størrelse på brukene. Fra jordstyrere registrene er de behøvsprøvede tilskuddene ført opp her, da det både er areal- og inntektsbegrensninger for disse. De bruk som er med i Driftsgranskningene til N.L.I., er også valgt ut etter størrelsen. Bruk under 35 da er ikke med.

Tilgjengelighetskriteriet er delt inn i "konfidensielt" og "sannsynligvis tilgjengelig ved søknad". Her har som nevnt ikke alle kommuner samme praksis. Når det for eksempel gjelder jordstyrene, må man først kontakte det aktuelle jordstyre og legge frem undersøkelsen og dens problemstillinger. Den statistikk de enkelte salgsorganisasjoner fører, varierer fra sted til sted. Bergensmeieriet som er blitt en stor bedrift og kjører alt tallmaterialet på EDB, har anledning til å føre mye statistikk. Det er uvisst om dette er vanlig for alle andre meierier. Felles for alle registre og jordbruksstatistikker

man kan få adgang til, er at ingen enkeltopplysninger må publiseres.

Diagrammet inneholder også en vurdering om statistikken er egnet til historiske analyser eller ikke. Av de tilgjengelige registrene er bare Producentregisteret satt opp som "ikke egnet". Dette registeret skal til enhver tid være a jourført, og historiske data samles ikke. Alle jordstyreregistrene anses som egnet til historiske undersøkelser. Det kan imidlertid vise seg ikke å være tilfelle for alle jordstyrer og alle registre. Plassen i arkivene avgjør ofte hvor lenge protokollene kan oppbevares. Først når man har vært i kontakt med den enkelte etat, vil man vite om materialet egner seg til historiske analyser.

I diagrammet er også tatt med anmerkning om statistikken eller registrene finnes i alle kommuner, i noen, eller bare for fylket. Jordstyreregistrene finnes i alle kommuner, men for eksempel i en del bykommuner benyttes ikke alle tilskuddene. Den statistikk som landbruksselskapene fører, sorteres på hver kommune, men den publiseres samtidig samlet for hele fylket, dette er også tilfelle for Statens Skogoppsyn.

Den statistikken som er ført opp under salgsorganisasjonene, belyser bare hvordan forholdet er for de bestemte organisasjonene Bergensmeieriet, Vestlandske Salslag og Gartnerhallen Vestlandet distrikt. Når det for eksempel for Bergensmeieriet er satt kryss i rubrikken "finnes i hver kommune", gjelder dette for de kommuner som er tilsluttet Bergensmeieriet. Med hensyn til Smørstatistikken og Geitemelkstatistikken føres disse bare for de kommuner som leverer smør og geitemelk. For eksempel leverer ikke Lindås, mens Austrheim leverer smør og inngår i Smørstatistikken.

4. I HVILKEN GRAD KAN DISSE OPPLYSNINGENE RELATERES TIL OFFENTLIG STATISTIKK?

Opplysningene man får gjennom disse statistikkene, kan gjøre god nytte som supplement til den offentlige statistikk. En del enkeltbruksdata kan gi en bedre forståelse av de data man får via offentlig statistikk.

Dette kan belyses gjennom et konkret eksempel: Statistisk Sentralbyrå klassifiserer i Jordbrukstillingen brukere i klassene "Under 5 da, 5-19,9 da, 20-49,9 da, 50-99,9 da, 100-199,9 da (100-299,9 da), Minst 300 da," (S. S. B. 1971). I 1969 hadde Austrheim kommune i følge Jordbrukstillingen brukene fordelt som vist i tabellen.

<u>Bruksklasse</u>			<u>Antall bruk</u>	
Kl. 1.	Under 5	da	276	
" 2.	5-	19,9 "	37	
" 3.	20-	49,9 "	101	} 197
" 4.	50-	99,9 "	54	
" 5.	100-	199,9 "	5	
<u>Tilsammen</u>			<u>473</u>	

Det er særlig to bruksklasser man kan stille spørsmål ved, nemlig klasse 3 og 5. Etter Vestlandsforhold kan det være stor forskjell på et bruk på 20 da og et på 45 da. Klassebredden er derfor for stor for Vestlands- og særlig kystbygdforhold. Og hva betyr egentlig 54 bruk i klasse 4? Hvor i klassen plasserer brukene seg? Ved hjelp av Produsentregisteret, som riktignok bare omfatter bruk over 10 da, kan man benytte den klassifisering man selv mener passer best for sin analyse. Bruker man en klassebredde på 10 da for bruk under 60 da og slår bruk over 60 da sammen, får man ved Produsentregisterets tall en jevnere inndeling enn Jordbrukstelingen:

<u>Bruksklasse</u>	<u>Antall bruk</u>
10-19,9 da	23
20-29,9 "	39
30-39,9 "	49
40-49,9 "	38
50-59,9 "	20
60 da og over	22
<u>Tilsammen</u>	<u>191</u>

Man noterer seg for eksempel at ca. halvparten av brukene over 50 da ikke er større enn 60 da.

Statistikken fra salgsorganisasjonene forteller noe om omfanget av produksjonen, disse vil derfor utfylle offentlig statistikk. Mens Jordbrukstelingen oppgir samlet antall melkekyr og antall bruk med melkekyr pr. bruksklasse i en kommune, vil man ved hjelp av for eksempel Bergensmeieriets arkiv få data for den mengde melk hvert bruk har levert og hvor stor utbetaling bruket har fått. Undersøker man så hos jordstyret, vil man via søknads-skjemaene til kraftforrabatt få det eksakte tallet på melkekyr. Meieriets statistikk vil også kunne gi tallet på avgangen i melkeleverandører.

Årsmeldingene fra landbruksselskapene inneholder også andre opplysninger enn dem man finner i annen offentlig jordbruksstatistikk. I Jordbrukstillingen for 1969 oppgis Austrheim med 197 brukere fordelt på 24 med jordbruket som eneste levevei, 47 som viktigste og 126 som ikke viktigste. Tilsvarende tall for Lindås er 791 fordelt med 230, 171 og 390. Hordaland Landbruksselskap oppgir samme år (Hordaland Landbruksselskap 1969) at i Austrheim fikk 121 brukere driftstilskudd og i Lindås 556. Man kan da begynne å filosofere litt over inntektsforhold for dem med jordbruket som biyrke. Videre kan man også gå til jordstyreaktivene for å undersøke for eksempel om de bruk som får driftstilskudd, også får kraftforrabatt.

Gjennomgåelse av offentlig statistikk, som Jordbrukstillingene, gir en bra oversikt over jordbruket, og er godt egnet til å sammenligne flere kommuner. Skal man derimot analysere og forstå forholdene innen en enkelt kommune, er ofte disse andre statistikkene, eller kombinasjoner mellom offentlig og ikke offentlig statistikk og intervju, beste fremgangsmåten. Til slutt skal nevnes et par undersøkelser hvor slike fremgangsmåter er brukt.

Nils Aarsæthers lokalsamfunnsstudie over Vanylven kommune (Aarsæther 1973) inneholder et kapittel om jordbruket med en analyse av jordbruksbefolkningens utvikling og yrkeskombinasjoner. Utvalget av bønder som jordbruksanalysen bygger på, hentes fra søknadene om kraftfortilskudd. Aarsæther tar utgangspunkt i søkermassen i 1960 og følger denne til 1972. Opplysninger om bøndene i utvalget innhenter han hos nøkkelinformanter. I løpet av de 12 årene var det en avgang på 118 søkere. Aarsæther drøfter bl.a. videre kjønn, alder, rekrutteringsforhold og yrkeskombinasjoner for alle søkere, og tar også opp forhold omkring nedleggelse og bortleie av jord. En del andre data til analysen henter Aarsæther fra Årsmeldingen til Møre og Romsdal Landbruksselskap og fra Jordbrukstillingen.

Det viser seg ofte at skal man foreta en intervjuundersøkelse, må man ta utvalget til dette i en av de omtalte statistikker eller registre. Offentlig statistikk gir ikke opplysninger om personnavn og -data. Reidar Almås har i sin studie av meierirasjonaliseringen (Almås 1973) tatt utgangspunkt i andelseierne i Singsås Meieri. Av de 325 andelseierne trakk han et tilfeldig utvalg på 20%. Disse ble da spurt om holdninger til sammenslåing av Singsås Meieri og Trøndermeieriet. Det ble også sett på hvor de bodde, på alder, utdanning, argumentasjonsmåte m.m. Til utfylling bruker Almås data fra Fjøs kontrollen og Jordbrukstillingene.

I min egen hovedoppgave var det også behov for å foreta en intervjuunder-

søkelse for å kartlegge driftsformene i jordbruket i Austrheim (Malmin 1973). Utvalget ble trukket av Produsentregisteret, og 2/3 av de registrerte brukere ble intervjuet med hensyn til husdyrhold, arealbruk, yrkeskombinasjoner og generell utvikling på bruket. I mitt videre arbeid i Lindåsprosjektet har jeg fått tilgang til likningsdata (selvangivelser og næringsoppgaver) og skal ved hjelp av dette materialet følge en gruppe bruk fra 1963 til 1973. Jeg har også fått adgang til jordstyrearkivene, til Statens Skogoppsyns, Bergensmeieriets og Vestlandske Salslags statistikk.

De refererte arbeider viser at man bør påta seg meroppgaven med å skaffe seg oversikt over lokale datakilder. Dels vil slike data være et verdifullt supplement, og også et korrektiv, til offisiell, trykt statistikk. Intervjuundersøkelser bør ikke settes igang før man har oversikt over hva man ikke kan få rede på via slike kilder som er omtalt i denne rapporten. Intervjuundersøkelser kan da med fordel foretas hos et utvalg av bønder, utfra Produsentregisteret eller andre formålstjenelige registre. Mulighetene for å koble egne intervjudata og registeropplysninger kan i mange tilfelle være gode, og bør utnyttes.

LITTERATURLISTE

- Skrifter fra N.O.S. og N.O.U. Jordbruksteljinga 20. juni 1969. Hordaland og Bergen. Resultatet frå dei enkelte kommunar etter bruksstorleik. N.O.S. A423, Oslo 1971.
- Støtteordninger i landbruket. N.O.U. 1974: 26. Universitetsforlaget 1974.
- Almås, Reidar (1973). Bonde og meierikapital. Om bakgrunn for og konsekvenser av meierirasjonaliseringen. Sosiale Indikatorer Rapport 11. Sosiologisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- Hansen, Jens Chr. (1974). Folketellingsdata på kretsnivå i Norge 1950 og 1960. Geografiske studier av utkantstrøk i Norge. Arbeidsrapport nr. 2. Geografisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- Holst, Tore med flere (1969). Geografisk lokalisering av opplysninger i offentlige registre. Koordinatmetoden og bruk av EDB som hjelpemiddel til utnytting av registeropplysninger. EDB-avdelingen og Geografisk Institutt, Norges Handelshøyskole, Bergen.
- Hordaland Landbruksselskap (1969). Årsmelding frå Hordaland Landbruksselskap. Bergen.
- Landbrukets Sentralforbund (1974). Årbok for landbrukets økonomiske organisasjoner. Fjellhammar.
- Langen, Ole R. (1975). Folketellingskretsene i Norge 1960 og 1970. Geografiske studier av utkantstrøk i Norge. Arbeidsrapport nr. 7. Geografisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- Malmin, Astrid H. (1973). Arealanvendelse og driftsformer innen jordbruket i Austrheim kommune. Hovedoppgave i geografi, Universitetet i Bergen.
- Norges landbruksøkonomiske institutt (1972). Driftsgranskinger i jordbruket. Regnskapsresultater 1971. Halden.
- Norges landbruksøkonomiske institutt (1971). Oversikt over virksomheten i Norges landbruksøkonomiske institutt. Oslo.
- Aarsæther, Nils (1973). Modernisering utan sentralisering. Ein sosiologisk analyse av lokalsamfunnsutvikling i Vanylven kommune. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Bergen.

ADRESSELISTE

(For de enkelte salgsorganisasjoner; se også distriktsavdelinger, fylkesavdelinger eller lokale lag.)

Bøndernes Bank A/S	Øvre Slottsgt. 23	Oslo 1
Honningcentralen A/L	Sandakerveien 104b	Oslo 4
A/L Gartnerhallen	Økern	Oslo 5
S/S Landbrukets Emballageforretning og Gartnernes Felleskjøp (L. O. G.)	Økern Torgvei 1	Oslo 5
Landbrukets Datasentral A/L	Schweigaardsgt. 34	Oslo 1
Landbrukets Sentralforbund	Postboks 407, Sentrum	Oslo 1
Landbruksdepartementet (Landbrukets Utbyggingsfond)	Akersgt. 42	Oslo 1
Landkreditt	Karl Johansgt. 45	Oslo 1
Landteknikk A/L	Persveien 28, Økern	Oslo 5
Norges Kjøtt og Fleskesentral	Lørenveien 37, Boks 60, Refstad	Oslo 5
Norges Landbruksøkonomisk Institutt	Møllergt. 16	Oslo 1
Norges Pelsdyrslag	Økern Torgvei 13	Oslo 5
Norges Skogeierforbund	Stortingsgt. 20	Oslo 1
Norges Felleskjøp	Inkognitogt. 35	Oslo 2
Norsk Svineavlslag	Utstillingsplassen	2300 Hamar

Norske Eggcentraler S/L	Sandakerveien 104b	Oslo 4
Norske Melkeprodusenters Landsforbund (NML) og Norske Meieriers Salgsentral (NMS). Hovedkontoret for NML og NMS	Breigt. 10	Oslo 1
NRF-Avlslaget for norsk rødt fe	Utstillingsplassen	2300 Hamar
Potetindustrigruppen	Stortingsgt. 30	Oslo 1
Samtrygd - NBG	Postboks 6738, St. Olavsplass	Oslo 1
Skattedirektøren	Hammersborg torg 1	Oslo 1
Statens Skogoppsyn, se de enkelte fylkesskogskontorer		
Statistisk Sentralbyrå	Dronningensgt. 16	Oslo 1
Trygdekantorenes Landsforening	Stortingsgt. 6	Oslo 1